

УДК 02(038)=163,6

І. КАНІЧ

(Любляна, Словенія)

СЛОВЕНСЬКИЙ ОДНОМОВНИЙ “СЛОВНИК БІБЛІОТЕЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ” ТЛУМАЧНОГО ТИПУ

Представлено багаторічний проект укладання спеціалізованого словника — першого словенського “Словника бібліотечної термінології” тлумачного типу. Детально описано процес формування реєстру, добору термінів та створення словникової бази даних; усебічно висвітлено добір окремих термінологічних груп. Описано будову словника й словникової статті, а також підготовку словенського одномовного спеціалізованого текстового корпусу.

Ключові слова: лексикографія, термінологія, термінологічні словники, тлумачні словники, електронні словники, бібліотекознавство, інформаційні науки, LIS, словенська мова.

1.0. Термінологія

Точне й однозначне спілкування між людьми є *conditio sine qua non* організованого суспільства, закріпленням раніше здобутих цінностей і створенням нових. Сучасні форми взаєморозуміння та співпраці між окремими людьми й групами роблять цю вимогу ще вагомішою. Цьому сприяють об’ємні тлумачні словники: одномовні — порозумінню між носіями однієї мови, багатомовні, переважно перекладні словники, — порозумінню між носіями різних мов. Розвиток суспільства і його стратифікація знаходять своє відображення в розвитку фахової мови, тому зрозуміло, що фахову термінологію треба, з одного боку, у відповідний спосіб берегти і плекати, а з другого, нормувати та кодифікувати.

Термінологія, або галузеві терміни, — це сукупність усталених у науці слів і словосполучень, які вживають для найменування відповідних предметів і явищ та їхніх властивостей. Термінологія є важливим складником будь-якої сучасної мови, тому частіше треба говорити не лише про мовну, але й про термінологічну культуру, адже термінологія відображає певні зміни в тому чи тому суспільстві і, звичайно, в науці. Термін, або термінологічне найменування, — це слово чи словосполучення, яке називає поняття певної галузі знання, наукової дисципліни. Кожен термін є самостійною одиницею, яку обов’язково потрібно дефініювати в термінологічному словнику із застосуванням порівняльного, а за необхідності, й диференційного методів. Важливою є також їхня оцінка щодо літературної мови (наприклад, жаргон) і часове розмежування.

1.1. Словенська бібліотечна термінологія

Бібліотекознавство — це галузь із великими традиціями у словенському просторі, які беруть початок із XIX ст., коли жив і працював відомий лінгвіст, знавець дев’ятнадцяти мов М. Чоп — бібліотекар Ліцейської бібліотеки

© І. КАНІЧ, 2013

Українська термінологія і сучасність 2013, вип. IX

119

(сьогодні Народна та університетська бібліотека). Словенські наукові терміни, попри сильний і постійний вплив німецької мови в XIX та XX ст., а сьогодні англійської, все ж таки розвинулися, утвердилися та ввійшли до вжитку. Протягом усього цього часу не було спроб систематизації, кодифікації та нормування бібліотечних термінів, уживання яких базувалося передовсім на мовній практиці та нормах окремих “шкіл” або слововживанні видатних і впливових науковців, наприклад А. Пір’євца, П. Калана та інших визнаних бібліотекарів. Сучасні наукові контакти у світі, швидкий розвиток комп’ютерного й комунікаційного обладнання, а також внесення змін у технологію та методологію оброблення лексичного / бібліотечного матеріалу, поява чималої кількості нових неконвенційних носіїв записів, які надходять до бібліотек, призвело не лише до проникнення іншомовних найменувань, але й до їх помилкового вживання. Значний вплив на формування словенської бібліотечної термінології мали також переклади наукової літератури в останні два-три десятиліття.

1.2. Проект із кодифікації бібліотечної термінології

Необхідність у створенні словника виникла через відсутність у словенській мові будь-якого одномовного тлумачного чи багатомовного перекладного словника, який би фіксував лексику бібліотечної справи. У вузькому колі фахівців народилася ідея створення такого проекту, який би заповнив цю прогалину. Ідея стала реальністю, коли І. Каніч і М. Попович розробили організаційні, а згодом і наукові принципи роботи проектної групи, яка почала працювати в 1987 р. Проектна група працювала з моменту свого створення як Бібліотечна секція Термінологічної комісії Інституту словенської мови імені Франа Рамовжа при Науково-дослідному центрі Словенської академії наук і мистецтв (ZRC SAZU), а з 9 червня 1987 р. об’єднала зусилля науковців Термінологічної комісії¹ та бібліотечних товариств Словенії і Народної та університетської бібліотеки в Любляні, які потім відокремилися. Члени зазначеної комісії впродовж усіх років її діяльності — це визнані фахівці в галузі бібліотечної справи, документалістики, інформатики, лінгвістики й лексикографії. Почалася підготовка багаторічного проекту з укладання термінологічного словника. Усі були переконані, що бібліотекознавство — розгалужена наукова галузь, тому інвентаризувати терміни буде важко.

Метою Словенської бібліотечної термінологічної комісії, а з тим і проекту з упорядкування бібліотечної термінології було: 1) кодифікування словенської бібліотечної термінології, засноване на: реєструванні сучасних галузевих термінів бібліотечної справи й таких, які вживалися в минулому; семантичному аналізі кожного терміна та визначенні семантичних зв’язків і синонімічних чи антонімічних кореляцій між ними; унормуванні та систематизації фахової термінології; 2) укладання й видання термінологічних словників бібліотечної справи та інформаційних наук, а саме: одномовного тлумачного термінологічного словника та багатомовного перекладного словника; 3) надання поточних лінгвістичних консультацій із використан-

¹ Режим доступу: <http://www2.arnes.si/~ljnuk4/>.

ня фахових термінів у галузі бібліотечної справи та інформаційних наук; 4) публікація результатів роботи в науковій літературі, зокрема у фаховому журналі "Бібліотека" й презентація діяльності в інших фахових колах.

Публікація словенського "Словника бібліотечної термінології" в кінці 2009 р. стала новою віхою в розвитку й остаточному утвердженні бібліотечної справи та словенської науки. Словник став тією ґрунтовною працею в галузі бібліотекознавства та інформатики, яка посприяла їх утвердженню, вітчизняному та міжнародному визнанню. Він був опублікований у двох томах 53-го річного випуску журналу "Бібліотека"², а також як сегмент блогу "Бібліотечна термінологія"³ в Інтернеті, загальнодоступною була і його робоча електронна версія.

2.0. Словенський "Словник бібліотечної термінології"

"Словник бібліотечної термінології" — це нормативний словник тлумачного типу, в якому опрацьовано: чинні бібліотечні терміни; словенські терміни з галузі інформаційних наук; важливі застарілі найменування; пристосовані жаргонні назви; загальноновживані важливі аббревіатури та скорочення; фахові терміни з галузі поліграфії, видавничої справи, бібліотекознавства, комп'ютерної справи, документалістики та інформатики й деяких інших галузей, пов'язаних із бібліотечною справою.

Комісія спиралася на сучасні принципи лексикографування; робота ґрунтувалася на доборі бібліотечних термінів із чималого корпусу словенських фахових текстів та створеній на їхній базі абетковій картотеці. Картотека була основою порівняння відібраних для опрацювання галузевих понять словенської мови із поняттями, зафіксованими в іноземних термінологічних словниках. Під час добору термінів до словника в межах окремого однокореневого гнізда, в якому траплялися слова на позначення того самого поняття, проте різних частин мови; пріоритет, зазвичай, надавався іменникам; терміни, які належать до інших частин мови, теж залучалися до словника з урахуванням частотності їхнього вживання.

2.1. Опис підготовки словника

Роботу комісії найкраще показує така хронологія:

1. Робота комісії (20 фахівців) з чітко визначеною метою почалася в 1987 р.
2. У період від створення комісії до закінчення редагування словника в грудні 2009 р. відбулося 586 спільних координаційних нарад.
3. Насамперед учасники проекту підготували бібліографію важливих словенських фахових текстів для добору термінів, на основі яких було створено базу даних, за якою укладено абетковий реєстр.
4. Із 1993 р. редагували терміни, формулювали їх визначення та розробляли словникові статті. До остаточного редагування словника в грудні 2009 р. був підготовлений вже попередньо відредагований матеріал із 6522 одиниць (упродовж усього часу укладання словника він був також в елек-

2 Режим доступу: [http://revija-knjiznica.zbdszveza.si/scripts/Eva/Neva.exe?name=../..//publikacije/NevaK/Stevilka&expression=53\(2009\)3-4](http://revija-knjiznica.zbdszveza.si/scripts/Eva/Neva.exe?name=../..//publikacije/NevaK/Stevilka&expression=53(2009)3-4).

3 Режим доступу: <http://terminologija.blogspot.com/p/slovarji.html>.

тронному варіанті доступним для членів комісії, щоб вони могли узгоджувати матеріал за допомогою Інтернет-аплікації).

5. Для персонального комп'ютера було адаптовано відповідне програмне забезпечення, за допомогою якого використовувався словниковий матеріал у структурованому вигляді, зокрема структурований зразок словникової статті, який уможлилював комп'ютерний запис окремої редакції вокабул і підготовку публікації в настільному видавництві.

6. У серпні 1996 р. тиражем в 500 примірників вийшла Експериментальна брошура “Словника бібліотечної термінології”, яка містила 578 словникових статей та їх еквіваленти трьома іноземними мовами. В остаточній редакції переклад трьома мовами було вилучено, зокрема через великий обсяг праці та відсутність фінансування (підготовка 20 000 відповідників іншими мовами призвела б до відтермінування публікації словника на невизначений час).

7. Із початку 2008 р. увесь робочий матеріал для термінологічного словника був у відкритому доступі на сайті наукового журналу “Бібліотека”⁴; з виходом словника його було звідти вилучено.

8. У 2002 р. у друкованому та електронному форматі було видано “Англійсько-словенський словник бібліотечної термінології”, який створювався паралельно зі словенським “Словником бібліотечної термінології” в межах міжнародного проекту.

9. Періодично комісія вирішувала термінологічні питання на прохання окремих осіб, наукових груп та інституцій; окремі з них та власне відповіді публікували у фаховому журналі “Бібліотека”.

10. Комісія брала участь в оформленні термінів і редагуванні деяких новітніх перекладів бібліотечних стандартів та посібників (ISBD, ISO).

11. Комісія поточну роботу (у тому числі й відомості про всі публікації, презентації) представляла на своєму сайті (більшою мірою тексти на сайті доступні в електронному вигляді).

12. Важливою видалася також співпраця з іншими групами науковців із суміжних галузей знань, які займаються укладаннями словників, наприклад, словника інформатики “Islovar”⁵.

2.1.1. Добір термінів зі словенських бібліотечних фахових текстів. Терміни добирали зі словенської фахової літератури обраної галузі знань та суміжних галузей, базою для якої були словенські бібліотечні бібліографії, які склав Б. Пленічар (1983, 1989). На першому етапі до уваги бралася, передусім, література, видана після 1945 р., пізніше — праці авторів наймолодшого покоління, а з них — терміни з найсучаснішого фахового спілкування. Для укладання алфавітного реєстру важливими видалися такі етапи.

На першому етапі добору термінів зі словенської бібліотечної літератури (1987–1992 рр.) було ґрунтовно опрацьовано 61 фаховий текст (близько 2200 сторінок), в результаті чого здійснено комп'ютерне оброблення 4662 облікових записів, з яких виокремлено 10 570 галузевих термінів; повторю-

⁴ Режим доступу: <http://revija-knjiznica.zbds-zveza.si/>.

⁵ Режим доступу: <http://www.islovar.org/>.

вані одиниці не враховувалися, тому насправді було ідентифіковано 6534 терміни.

Другий етап (1996–1997 рр.) – це доповнювальний і резервний відбір, після якого було опрацьовано ще 139 текстів загальною кількістю 2716 стор. Комп'ютерну базу даних поповнили: додано 4235 облікових записів із 9161 виокремленим термінологічним зв'язком, таким чином, до алфавітної картотеки було залучено додаткових 5926 термінів.

Третій етап (1999 р.) передбачав доповнювальний відбір новітніх текстів (усього їх було використано 91 загальною кількістю 1659 стор.), у результаті чого було опрацьовано 1405 нових облікових записів із 2703 виокремленими термінологічними зв'язками, які додали до алфавітної картотеки ще 1166 незареєстрованих термінів.

У 1987–1993 рр. паралельно з відбором за підтримки іноземних ресурсів редагувався чотиримовний перекладний англо-словенсько-німецько-французький словник, який став основою ширшого міжнародного проекту під керівництвом співробітників Бібліотечної термінологічної комісії. З матеріалу для підготовки "Англо-словенського словника бібліотечної термінології", який було видано в 2002 р. у межах міжнародного проекту "Багатомовний словник бібліотечної термінології"⁶, до картотеки було залучено ще 4900 словенських термінів.

Сьогодні комп'ютерна база містить 10 300 одиниць, відібраних із 291 словенського фахового тексту⁷; результатом добору став оформлений в алфавітному порядку надрукований реєстр. Перше видання алфавітної картотеки (1992 р.), яке містить близько 9500 вокабул, вийшло у супроводі пермутаційного покажчика. Друге видання (1997 р.) було істотно допрацьовано й становило 13 497 вокабул. Третє, доповнене, видання (1999 р.), яке стало результатом усіх трьох етапів добору термінів, містить 16 578 вокабул. За матеріалами картотеки в 2000 р. було також складено пермутаційний покажчик із 34 900 одиниць.

Зібраний та опрацьований на комп'ютері матеріал і реєстр у 1998 р. були видані на оптичному диску CD-R як робочий матеріал для членів Бібліотечної термінологічної комісії з відповідною програмою для пошуку та зображення. Наступна електронна версія в Інтернеті⁸ містила всі 10 300 облікових записів.

2.1.2. Редагування словникового матеріалу. Етап роботи, який тривав із 1993 р., зважаючи на усталені редакційні й тематичні принципи, був спрямований на формування визначень для одномовного словника з метою якомога повніше відобразити терміни бібліотечної справи. Поняттям "визначення" охоплено опис змісту певного поняття та його формального знака – галузевого терміна. Таким чином, ураховували ті дані, які дозволяють користувачеві отримати основне уявлення про визначене; при формулю-

6 Режим доступу: <http://www2.arnes.si/~ljnuk4/multi/multi.html>.

7 Режим доступу: <http://www.cek.ef.uni-lj.si/terminologija/ekscerpcija/ekscerpirano.html>.

8 Режим доступу: <http://www.cek.ef.uni-lj.si/terminologija/ekscerpcija/ekscerpcija.html>

ванні термінологічного значення до уваги брався принцип поширення та унаочнення, особливу увагу було присвячено добору заголовного слова.

Велику увагу також було приділено виявленню синонімічних відношень між окремими галузевими найменуваннями (синонімами вважаємо слова з тим самим значенням; зважаючи на норму літературної мови, до уваги беремо їхню стилістичну нейтральність і маркованість; зважаючи на семантичне наповнення, враховуємо повний, частковий або приблизний збіг значень; зважаючи на частотність, ураховуємо часте чи рідше вживання; зважаючи на походження — питоме чи запозичене; для відображення цих кореляцій використовуємо відповідні умовні позначення).

Усю роботу було здійснено за письмовими інструкціями, підготовленими спершу для фіксування бібліотечних термінів, дібраних зі словенської фахової літератури, а пізніше для редакції словникових вокабул.

Детальний семантичний аналіз термінів здійснювали представники відповідних галузей бібліотечної справи, які ввійшли до редакційної групи словника. Тому вокабула, опрацьована в словниковій статті, представлена не лише інформативно, врахована також її нормативність, зокрема, щодо вимог, які існують у затвердженій галузевій термінології.

Результати роботи були презентовані науковій громадськості в експериментальному буклеті в 1996 р., проте широкого розголосу вони не набули так само, як і безкоштовне доступне загалу інтернет-видання робочого матеріалу⁹ словника.

2.1.3. Комп'ютерне оброблення словникових даних. Для забезпечення більшої оперативності самої роботи та ефективнішого використання матеріалу, робоча група вирішила повністю автоматизувати віднаходження й оброблення всіх даних, підготовку вокабул і саме використання словника. З цією метою була вироблена членована структура записів, яка уможливила гнучкість оброблення та пізніше перетворення даних. Усі матеріали опрацьовані на комп'ютері. Відповідне програмне забезпечення на персональному комп'ютері сприяло використанню результатів відбору, підготовці картотеки, змістовій редакції словникового матеріалу та різним формам робочих записів, а також настільному видавництву для укладання самого словника. Словниковий матеріал постав як база даних, окрема словникова стаття як детально структурований запис, що уможливорює різні види спеціалізованого оброблення й подальшого перенесення в інше програмне оточення. Видання термінологічного словника передбачало і його паралельне інтернет-видання.

Всі операції здійснювалися за допомогою програмного забезпечення системи EVA¹⁰ з Windows XP/7, призначеної для оброблення текстів, баз даних і графічних даних, де спеціальні модулі використовувалися для лінгвістичного опрацювання. Зі скромного текстового редактора, створеного в 1985 р., програма перетворилася на потужний інструмент, за допомогою

9 Режим доступу: <http://www.cek.ef.uni-lj.si/terminologija/BTS-TEST/slovar.html>.

10 Режим доступу: <http://www.laze.org/eva/index.html>.

якого було оброблено велику кількість текстових корпусів і словників у словенському академічному осередку.

Свій шлях у комп'ютерному варіанті словник розпочав одразу з моменту створення, з появи першої концепції ще на Sinclair Spectrum 48K, потім він перейшов на Atari ST, з 1991 р. використовувався в DOS, далі — на всьому спектрі операційних систем Windows 11/03/95 / 98/2000/NT/xp/7. Програму було задумано як гнучкий інструмент, який користувач може сам адаптувати до різних потреб і середовищ. Програма повністю автономна, має свій власний набір символів на клавіатурі, екрані та принтері, багатий набір функцій для оброблення баз даних, графічний редактор, систему оптичного розпізнавання символів і настільні видавничі системи, що уможливорює власне виготовлення високоякісних поліграфічних плівок.

Онлайн-версія NEVA¹¹ уможливила також безпосереднє передавання та викладення словникового матеріалу в мережі Інтернет на веб-сервер з ефективним пошуком, який робоча група весь час використовувала у своїй роботі. З 2010 р. така форма словникового матеріалу доступна на блозі "Бібліотечна термінологія" для всіх користувачів Інтернету без обмежень. Інтерфейс користувача простий і прозорий, у розпорядженні є онлайн-допомога, основні відомості про словник та його структуру, безпосередньо доступним є також складніший командний режим, який дозволяє здійснювати найвибагливіші запити.

3.0. Про друкований та електронний словник

Інтенсивний розвиток сучасних технологій сприяє проникненню в словенську фахову мову бібліотекарів нових термінів. Нові записувальні носії — це той матеріал, який бібліотекар мусить розпізнати й описати (*zapisljivi optični disk*), ураховуючи факт зникнення старих найменувань (*zbirni listek*). Для укладання словника видалися важливими такі завдання: укладання реєстру термінів бібліотекознавства, їхня кодифікація з наступною публікацією словника у друкованому та електронному вигляді; координація роботи багатoproфільної групи фахівців галузі бібліотечної справи, документалістики, інформатики й лексикографії за спорадичної допомоги фахівців із деяких інших галузей. Інвентаризація тривала кілька років. Важливим сегментом роботи був добір термінів, аналіз значень шляхом встановлення семантичних зв'язків між терміноодинацями й формулювання дефініцій. Саме цей останній сегмент лексикографічної роботи і публікація словникового матеріалу паралельно в друкованій та електронній формах через свою складність і трудомісткість процесу й був довгоочікуваною реалізацією поставлених завдань.

3.1. Що увійшло до словника, а що ні?

Безперечною є констатація факту, який стосується всіх словників: "У словнику є те, що мені вже відомо, а того, що шукаю, ніколи нема!" Добір термінів під час укладання реєстру та подальший його селективний відбір з алфавітної картотеки є дещо суб'єктивним, що залежить від людини, яка має справу з певним текстом або термінологічним гніздом. Незважаючи

11 Режим доступу: <http://www.laze.org/neva/index.html>.

на систематичну й ретельно сплановану роботу, все ж таки не вдалося уникнути “втрати” деяких термінів, яких бракує у словнику і які б у ньому, безсумнівно, повинні були бути. Основними причинами цього, насамперед, є такі: термін в обраних текстах не трапляється або трапляється дуже рідко, тому людина, яка робила добір, його пропустила; науковець, який здійснював добір або редактор вирішили, що термін є або загальнонауковим, або міжгалузевим, а не власне бібліотечним, тому не внесли його до реєстру; науковець, який здійснював добір, а потім і редактор вирішили, що терміносполучення є вільним сполученням слів, а не бібліотечним терміном; не репрезентативне представлення у фаховій літературі певного періоду окремих галузей знань, що позбавляє можливості добору, пропускання термінів, “які тією чи тією мірою відомі всім”, а також уникнення термінів із розмитим і незрозумілим вживанням, поміченим лише в одного автора; невизначеність у віднесенні того чи того терміна до бібліотечної справи або до іншої галузі знання; невпевненість у тому, які терміни із суміжних галузей треба враховувати (наприклад, книгопереплетення, книгодрукування тощо); неімовірно велика кількість синонімів, які викликали міркування щодо того, якою мірою їх урахувати; труднощі в розмежуванні синонімів та різних відтінків подібних значень термінів; неусталеність нових, ще не перевірених у галузі термінів, які довелося не залучати.

Незважаючи на зазначені чинники, врешті потрібно було окреслити межі реєстру та завершити редагування, адже укладання словника живої мови насправді ніколи не закінчується. Після виходу словника в 2010 р., коли до бази даних було додано понад 200 нових термінів, подальше його редагування й доповнення й далі триває.

3.2. Пояснення щодо структури та організації словника

“Словник бібліотечної термінології” є нормативним та інформативним словником тлумачного типу, який описує й оцінює одиниці в семантичному й граматичному аспектах.

Кожен бібліотечний термін — це вокабула самостійної словникової статті, незважаючи на те, однослівне чи багатослівне найменування її репрезентує. Терміни розташовані в алфавітному порядку, при цьому, як і в Словенській бібліографії, кожне слово багатослівного терміна розглядали як самостійну одиницю й фіксували на своєму реєстровому місці за алфавітом. Це також стосувалося вокабул, у яких два слова пов’язані дефісом (*avtorsko-naslovni katalog*). Для скорочень та аббревіатур застосовано такий спосіб систематизації: вокабулу без крапки подано перед вокабулою з крапкою (наприклад, *p i p.*); маленьку літеру перед великою (наприклад, *p i P*).

Вокабулами найчастіше були іменники або словосполучення з іменниковим стрижнем, які подано в однині та у виняткових випадках у множині, прикметники, дієслова й усталені скорочення. Вокабули фіксувалися з урахуванням їх уживання в галузі та відповідно до правил Словенського правопису (2001) [21].

Іменникові вокабули та скорочення переважно зафіксовано в називному відмінку однини, прикметники — в повній формі, дієслова — в неозначеній формі.

До вокабул подано наголос, який визначено за вживанням у дисципліні та мовними посібниками, проте не зафіксовано омоніми, які різняться наголосами.

До однослівної вокабули подано закінчення родового відмінка (*knjižnica* -e), до багатослівної — закінчення родового відмінка до кожного її складника (*bibliografska podatkovna zbirka* -e -e -e); біля багатослівних вокабул із неузгодженими членами подано умовне позначення — дві риски (*enota knjižničnega gradiva* -e -- --); невідмінюваний термін позначено як **neskl.** (*kompletno, ni izšlo*). Для всіх вокабул зазначено рід (*m ž s*), який у багатослівних вокабулах визначався за іменниковим стрижнем (*kataložni zapis o publikaciji* -ega -a -- -- *m*).

Якщо вокабула — це аббревіатура, в круглих дужках подано її еквівалент англійською мовою (*COBISS, GSARE*), а після позначки **gl.** — відповідний словенський галузевий термін, який у словнику засвідчено в словниковій статті, розміщеній відповідно за алфавітом (*Kooperativni online bibliografski sistem in servisi*), або ж у круглих дужках подано розшифрування англійською, після чого наведено тлумачення (*STM, UNICODE*). На слов'янську галузеву аббревіатуру вказує позначка **gl.** біля вокабули, розташованої за алфавітом й відповідно поясненої (*SBL, DK*).

У вокабулах указані місце та якість наголосу: довгий наголошений склад позначений діакритичним знаком — акутом, короткий наголошений склад — гравісом, широкий голосний — циркумфлексом (*katalóg, internét, dokument, sêrvís*); після форми родового відмінка наведено позначки, якими визначено рід, число, у квадратних дужках — транскрипцію з наголосом, якщо написання відрізняється від вимови (*Bradfordov zákon* -ega -óna [brêd-fordov], *Deweyea decimálna klasifikácija* -e -e -e [djúijeva]), в інших випадках вокабула самостійно наголошена (*efemeride*). Транскрипцію подано також до всіх питомих та іншомовних аббревіатур (*SBL, FRBR*) і деяких скорочень (*e-mail*).

Біля прикметника зафіксовано закінчення називного відмінка однини трьох родів та належність до частини мови: **prid.** (*broširani* -a -o); біля дієслова — закінчення першої особи однини та вид: *katalogizirati* -am **nedov.**, *alfabetizirati* -am, **nedov. in dov.**). Запозичені вокабули розглядали переважно як словенські, проте до деяких із них не подано форму родового відмінка, роду й числа.

Словник містить також систему найменувань підрозділів галузі, до яких частково подано також галузево невідповідні та застарілі назви, позначені маркерами **neustr.** і **zastar.**

Галузево й граматично відповідні вокабули подано з так званим вичерпним визначенням, доповненим оцінною позначкою або кваліфікаторним поясненням; після крапки з комою та позначки **sin.** за наявності подано всі синоніми (*bibliotekarstvo*); далі після позначки **ant.** — антоніми, якщо вони є (*nekonvencionalna publikacija*); в кінці маркером **prim.** позначено семантично споріднені найменування (*centralni katalog, imprimatur*).

До синонімів, які мають однакове застосування в галузі, подано вищепне визначення і вказано наявні синоніми, антоніми; наведено інформацію про семантичні зв'язки з іншими термінами — *geslo* (1), *katalog* (2).

Галузево й граматично невідповідні найменування за допомогою маркера **neustr.** і позначки **gl.** відсилають користувача до кращого відповідника, частотнішого та усталеного найменування (*dokumentacijska obdelava*), їх не подано як синоніми. Вокабули, позначені маркером **zastar.**, за допомогою позначки **gl.** відсилають також до усталеного найменування, де їх подають як синоніми (*akcesijska knjiga*); маркер **zastar.** указує також на галузеві найменування, що вийшли з ужитку; їх пояснено, але вони не мають чинного еквівалента (*gramatikalna stvarna značnica*).

Вокабули з кількома значеннями пронумеровано арабськими цифрами (*katalog, zbirka*). Кожне зі значень багатозначних вокабул оформлене за аналогією до значень однозначного слова.

У визначенні терміна розкрито лише найважливіші компоненти його змістової структури; зазвичай воно має форму відносного речення *bralec* (2), *katalogizat*.

Непряме визначення зрозуміле з вихідного (*menijski, iluminator*).

Арабські цифри в круглих дужках біля галузевого терміна, засвідченого у визначенні, вказують, у якому значенні треба його розуміти (*bralnik*). Ту саму функцію вони виконують і при наведенні синонімічних слів (*elektronski zapis*).

Для визначення бібліотечних термінів, їхніх значень та синонімів у словнику використані умовні позначки та маркери — це переважно скорочення, вжиті для передавання граматичної інформації (*m ž s*, **mn.** алі **nav. v mn.**), іншомовного відповідника (**ang.**, **lat.**, **nem.**) та оцінювання галузевих термінів (**neustr.**, **zastar.**).

У словнику також використано кваліфікаторні пояснення — стислі або розлогі пояснення, які подають інформацію про галузь знань (*migracija, namizno založništvo*) або обмежують визначення терміна (*napotilni vpisi, naravní jezik*).

У словнику використано певний перелік умовних скорочень, зокрема для: позначення граматичних характеристик (**m** — іменник або іменникове словосполучення чоловічого роду; **ž** — іменник або іменникове словосполучення жіночого роду; **s** — іменник або іменникове словосполучення середнього роду; **mn.** — множина; **nav. v mn.** — зазвичай у множині; **dv.** — двоїна; **prid.** — прикметник; **neskl.** — галузевий вираз, який не відмінюється; **dov.** — доконаний; **nedov.** — недоконаний; **dov. in nedov.** — доконаний і недоконаний); позначення запозиченого відповідника (**ang.** — англійська; **nem.** — німецька; **lat.** — латинська; **fra.** — французька; **gr.** — грецька); подання якісної характеристики термінів (**in** — вводиться еквівалентний за написанням і вимовою варіант; **krat.** — аббревіатура, складена з початкових літер словенського або англійського виразу; **neustr.** — невідповідний термін, який у галузі не використовується; **okrajš.** — усталене скорочення слова; **ant.** — антонім; **poljudno** — частотний термін, який не відповідає термінології; **prim.** — порівняйте термін із вужчим або ширшим значенням; **sin.** — синонім; **tudi** — менш

уживаний варіант; **zastar.** — застарілий термін; **gl.** — позначка, яка відсилає до іншого терміна, розпрацьованого на своєму реєстровому місці; **nekdej** — термін, який використовувався у невизначений період; **žarg.** — професійний жаргон; () — круглі дужки для наведення пояснень та розкриття ознак змісту; [] — квадратні дужки для наведення транскрипції); кваліфікаторні пояснення (подано при інвентаризації; при унормуванні; при обробленні; при оформленні бібліотечного матеріалу; при опитуванні; при семантичному обробленні; у бібліографії; у бібліометрії; у COBIB; у COMARC-форматі; у документалістиці; у FZBZ; в інвентаризації; у каталогізації; у класичному каталозі; у класифікації; у книгопереплетенні; у MARC-форматах; у виробництві паперу; у базі даних; у комп'ютерному каталозі; у праві; у сфері комп'ютерних наук; у реставруванні; у системі COBISS; у тезаурусі; у поліграфії; в УДК; в UNIMARC-форматі; у зведеному каталозі; у видавничій справі).

3.3. Структура словникової бази даних

База даних на час видання друкованої версії містила 6560 записів, із яких 6520 словникових статей та 40 графічних символів. Структура словникової бази даних відповідає різним вимогам до словника. Структуроване введення даних уможливило різне оброблення й аналіз даних для потреб редакційної групи, а також для опрацювання та приготування облікових записів для друкованого видання словника і, зокрема, передавання даних до осередків, які дозволяють легко та ефективно використовувати електронний словник на лазерному диску та в Інтернеті. Для цього в окремому записі словникової статті передбачено 74 поля для найвимогливішого оброблення й перетворення в інші формати, що витримало ефективну перевірку й унаочнення під час встановлення словника на веб-порталі *Termania* в 2011 р.

Спостереження за термінологічною словниковою базою даних дозволили зробити цікаві висновки:

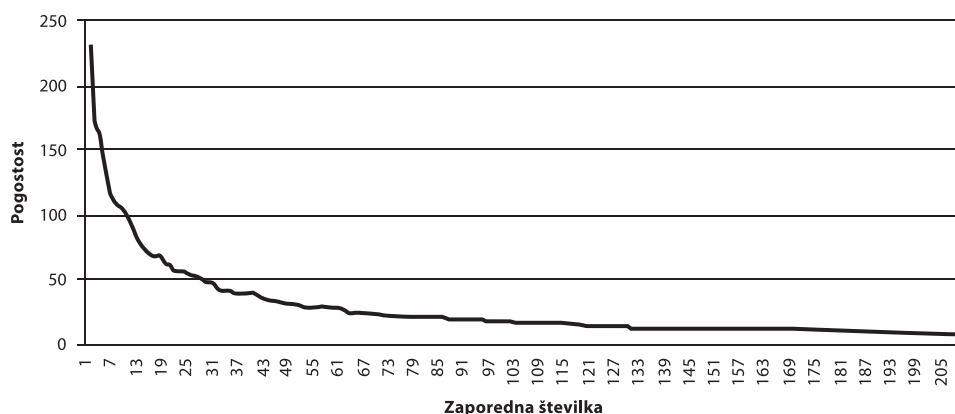
- одне або кілька визначень мають 5084 вокабул (без пояснення залишилися синоніми, які перебувають у гіпонімічних відношеннях із головним словом (некомпатибельні), аббревіатури (*IFLA*) і вокабули, позначені оцінним маркером **neustr.** (*avtorski katalog*)); 1532 вокабули за допомогою позначки **gl.** відіслано до нейтрального синоніма з вичерпним визначенням (*normativna zbirka*);
- чимало є багатозначних термінів із вичерпним визначенням, серед яких лише одне значення мають 4446 термінів, два значення — 536 термінів, три значення — 80 термінів, чотири значення — 12 термінів, п'ять значень — усього 2 терміни (*rokopis, zbirka*) і шість значень — 1 термін (*knjiga*);
- до 5907 вокабул подано основні граматичні характеристики (родовий відмінок, наголос, рід, число, вид дієслова, належність до частини мови); 5767 вокабул мають позначки, що вказують на рід; зафіксовано 2486 термінів чоловічого роду, жіночого — 2483 терміни, середнього — 798 термінів; 66 вокабул мають позначку **neskl.** (*glej tudi*); 123 зафіксовано в множині (*knjige v tisku*), 22 — переважно у множині (*avtorska tantiema*);

- вокабули з оцінним маркером **neustr.** (*separatni odtis*) і деякі невідмінювані, зокрема латинські вирази (*sine loco*) не мають граматичних позначок; оцінним маркером позначено 1155 вокабул (**neustr.**, **žarg.**, **zastar.**);
- словник містить 71 дієслово, біля кожного визначено його вид (24 **док.**, 16 **недок.** і 31 **док. і недок.**);
- до реєстру увійшло 184 аббревіатури і 164 скорочення (**AIK**, **dvoj. pag.**);
- належність до конкретної частини мови визначена у 71 вокабулі (переважно це прикметники — 68 одиниць, один прийменник, прислівник і сполучник); транскрипцію у квадратних дужках подано передусім до аббревіатур і термінів іноземними мовами (**UDK**, **index**) у 511 випадках;
- до 1070 вокабул подано галузеві ремарки на позначення галузі діяльності (*v katalogizaciji, v tiskarstvu*);
- загалом словник містить 1837 синонімічних кореляцій (**sin.**); 208 антонімічних кореляцій (**ant.**); 1935 кореляцій одиниць зі спорідненим значенням (**prim.**); найуживаніших невідповідних найменувань — 425, жаргонних — 67, застарілих термінів — 101.

3.4. Найпоширеніші слова у словникових вокабулах

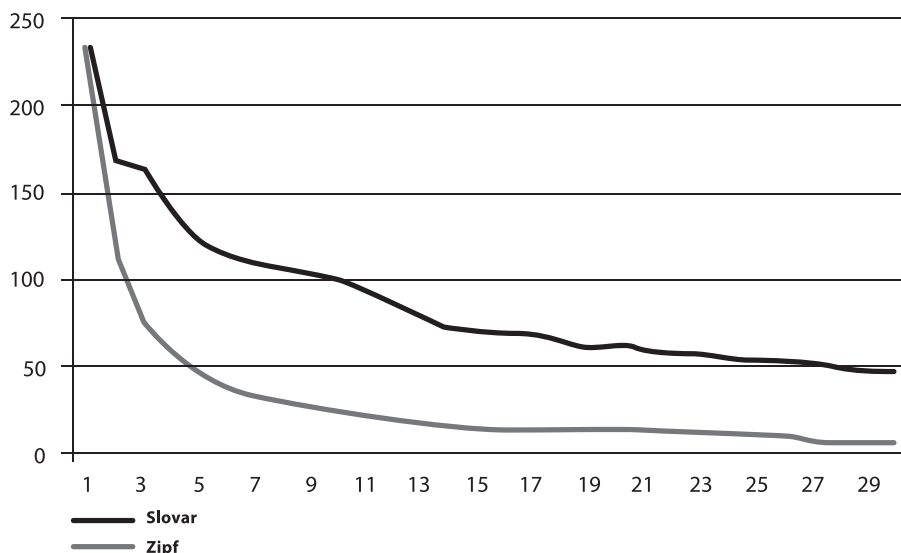
6520 вокабул, які складаються з 12 729 слів, з автоматичною лематизацією (процесом виведення канонічної форми слів у тексті, коли, наприклад, усі дієслівні форми перетворено в неозначену форму, всі іменникові форми — у форму іменника однини і т. ін.), для якої в словенській мові є кілька інтернет-програм, зменшилися до 3016. Частотність їхнього вживання варіює від 233 до 1. Найуживаніші слова, звичайно, відомі й абсолютно передбачувані, це, наприклад, слово *knjižnica*, яке згадується 233 рази, й слово *knjižnični*, яке трапляється 168 разів; далі частотність стрімко падає. Дванадцятье найпоширеніше слово згадується 100 разів, п'ятдесяте — менше 30 вживань, 91-е має частотність, меншу за 20, на 210-му місці частотність падає нижче 10 вживань. Починаючи з 1287-го місця і нижче слова трапляється лише один раз. Усього таких слів 1721 (57%) (див. Рис. 1).

Рис. 1. Стрибокподібне зниження частотності вживання слів

За наявності таких даних багато кому спадає на думку припущення, висунуті законом Ципфа. Виникає запитання, чи можна цей закон застосовувати також до "Словника бібліотечної термінології". Закон Ципфа заснований на твердженні, що невелика кількість слів використовується дуже часто, а багато інших або майже всі — вкрай рідко. У своїй первісній формі закон указує на емпіричні висновки гарвардського лінгвіста Джорджа Кінгслі Ципфа про те, що в кожній природній мові частотність n -го найчастіше вживаного слова приблизно обернено пропорційно залежна від n . Класичний приклад функції Ципфа є функція $1/f$. Якщо масу, за законом Ципфа, розподілених частотностей систематизуємо від найчастотнішої до найменш частотної, частотність другої найчастотнішої буде складати рівно половину частотності першої, частотність третьої найчастотнішої — $1/3$ від частотності першої і т. д.; таким чином, частотність n -ої найчастотнішої є $1/n$ від частотності першої. Закон Ципфа актуальний передовсім для живої мови спілкування, словниковий матеріал, звичайно, відступає від цього, тим більше якщо йдеться про термінологічний словник, у якому певні акценти щодо термінології та міркування редакційної групи не враховують особливості й закономірності живої мови щоденного спілкування. Це унаочнює відхилення теоретичної та емпіричної кривої на графіку вище, хоча очевидно, що тенденції кривих збігаються (див. Рис. 2).

Рис. 2. Порівняння теоретичної кривої Ципфа та фактичної частотності слів у словнику

Тож, яким є рейтинг ста найчастотніших слів, серед яких 72 іменники і 28 прикметників? Першість, звичайно, належить слову *knjižnica*. Важливо, що слово *informacijski* перебуває вже на дев'ятому місці з більш ніж 100 випадками вживання, відразу після нього йдуть слова *podatek* і *informacija* (див.

Додаток 1. Сто найчастотніших слів у вокабулах “Словника бібліотечної термінології”).

3.4.1. Вокабули *knjižnica* і *biblioteka*. Термінологічне гніздо, яке утворює термін *knjižnica*, безперечно, є одним із найважливіших складників описуваного словника: у цій частині словник пропонує вичерпне визначення найменувань для різних видів бібліотек і вказує на відмінності між ними, а за потреби детальнішого ознайомлення з терміном відсилає до іншої статті. Ця частина містить 160 вокабул і представляє понад 2,45 % усього словника. Синонім *biblioteka* подано як окрему статтю, його можна віднайти ще в п’яти вокабулах. Майже всі терміни зафіксовані у словенських фахових текстах, написаних у другій половині XX ст. Пор., наприклад:

bibliotéka -e ž 1. sistematično urejena zbirka (2) knjižničnega gradiva; *sin.* knjižnica (2) 2. prostor ali stavba, kjer je urejeno in shranjeno knjižnično gradivo; *sin.* knjižnica (3) 3. *zastar.*, *gl.* knjižna zbirka.

knjižnica -e ž 1. ustanova, enota ustanove, ki sistematično zbira, obdeluje, hrani in posreduje knjižnično gradivo in informacije; *sin.* bukvarnica (2) 2. sistematično urejena zbirka (2) knjižničnega gradiva; *sin.* biblioteka (1) 3. prostor ali stavba, kjer je urejeno in shranjeno knjižnično gradivo; *sin.* biblioteka (2) 4. *zastar.* založniška oznaka za skupino posameznih publikacij s skupnim naslovom, npr. Sto romanov; *sin.* biblioteka (3), knjižna zbirka (2), zbirka (1).

У цих вокабулах бібліотеки описані за різними критеріями (до уваги бралися особливості їхнього функціонування в галузі чи середовищі), зокрема, бібліотеки можуть відрізнятися: за класифікацією ЮНЕСКО (*національна бібліотека*), за завданнями, які вони виконують (*бібліотека-архів*), за цільовим призначенням (*учнівська бібліотека*), за сферою галузевого призначення (*медична бібліотека*), за різноманітністю матеріалу (*загальна бібліотека*), за особливостями історичного розвитку або за специфікою організації приміщення (*бібліотека-зал*), за типом матеріалів і джерел (*цифрова електронна бібліотека*), за установами, де бібліотека діє (*музейна бібліотека*), за типом власності (*приватна бібліотека*), за ступенем доступу до бібліотечних ресурсів (*бібліотека закритого типу*), за власником або засновником (*князя бібліотека*), за територіально-адміністративною належністю (*районна бібліотека*), за режимом роботи (*пересувна бібліотека*), за особливостями користування матеріалом (*підручна бібліотека*), за дібраними матеріалами (*музична бібліотека*), за належністю до інституцій (*парламентська бібліотека*). Лише кілька бібліотек наведено за їх назвою чи офіційним найменуванням (*Centralna tehniška knjižnica* — *Центральна технічна бібліотека*).

3.4.2. Синоніми. Це слова або найменування, переважно тотожні за значенням, проте такі, що відрізняються стилістичними відтінками або сферою функціонування, наприклад, *avtorica* — *avtorka*, *monografska publikacija* — *zaključena publikacija*. У фольклорних і художніх текстах синоніми часто є засобом стилізації. У фахових текстах їх уживають переважно в тому самому значенні, хоча в окремих випадках синоніми можуть мати відтінки значень (*knjižnica* — *biblioteka*). Зі стилістичних чи мовно-політичних міркувань перевагу надають питомому слову перед запозиченим, наприклад, частіше трапляється термін *kazalo*, а не *indeks*. Якщо стоїть проблема вибору між за-

позиченими термінами, то перевагу надають терміну, який краще адаптований до мовних норм. Синоніми бувають абсолютні, граматичні, синтаксичні, стилістичні, контекстуальні; вони завжди виступають у парах, проте в синонімічних зв'язках може перебувати й кілька термінів. Буває, що в певній галузі на позначення одного поняття функціонує чимало термінів, у такому випадку термінологічна наука виявляє ознаки слабкості або нерішучості — не здатна обрати один термін та відмовитися від інших. Синонімами можуть бути іменники, дієслова, прислівники, прикметники, але слова-синоніми завжди належать до тієї самої частини мови. Деякі лексикографи стверджують, що немає синонімів з абсолютно однаковою семантикою, проте більшість мовців розуміє, що в реальній ситуації окремі синонімічні пари можуть бути повністю взаємозамінними.

Термінологічна синонімія, отже, є поширеним явищем, тому виникає потреба в кодифікації термінології та в розробленні якнайточніших і однозначних термінів. Численні синоніми, які потрібно впорядкувати, трапляються у різних галузях. Нормування термінології можливе лише за певного консенсусу, тому важливо врахувати, що окремі мовці дуже непросто реагують на таке "узаконолення" і з труднощами його визнають. Лексикографи, які намагаються зафіксувати й частково унормувати вживання термінів у словнику, виконують дуже відповідальне завдання: вони, окрім усього іншого, повинні розуміти бачення користувачів і переконати мовців підпорядкуватися встановленим словником нормам. Згідно з принципами лексикографії, у словнику повинні фіксуватися терміни-синоніми, їм потрібно давати належну оцінку з огляду на частотність уживання й правила мови. На основі цих критеріїв ухвалюють рішення про вміщення термінів до словника. Якщо ж із зафіксованого синонімічного ряду два слова відповідають зазначеним критеріям, лексикограф ці два терміни опрацьовує однаково: подає їх вичерпне значення і вказує на зв'язки зі словами того самого синонімічного ряду. Навіть з урахуванням наведених характеристик "узаконожити" лише одне з двох (чи більше) тотожних найменувань — дуже сміливе та ризиковане рішення, тому що результат може бути протилежним від бажаного. Цієї позиції дотримувалися й укладачі "Словника бібліотечної термінології", в якому намагалися хоч якось систематизувати синоніми та вибрати найкращий термін із кількох. У словнику нараховано 1837 міжсинонімних посилань, які розроблялися з урахуванням спочатку випрацьованої семантики терміна, потім — віднаходження якнайточнішого та найвдалішого терміна, що сприятиме, на нашу думку, звууженню вжитку синонімів у межах відповідного професійного середовища.

Наведено приклади упорядкованих синонімічних словосполучень у зазначеному словнику (чинним термінам, що є вокабулами, розроблено визначення й зазначено всі синоніми з тотожним значенням і синоніми, які перебувають із вокабулою у гіпонімічних відношеннях; абсолютні терміни-синоніми подано з однаковою тлумаченням):

ávtorska značnica -e -e ž značnica, določena na podlagi imena individualnega ali korporativnega avtorja oz. avtorice; *sin.* imenska značnica; *prim.* osebna značnica, korporativna značnica, predmetna značnica.

iménska značnica -e -e ž značnica, določena na podlagi imena individualnega ali korporativnega avtorja oz. avtorice; *sin.* avtorska značnica; *prim.* osebna značnica, korporativna značnica, predmetna značnica.

Термін, який перебуває у гіпонімічних відношеннях із заголовним словом — це термін, уживаний рідше; у словнику його подано під власним заголовком, далі йде умовне позначення **gl.**, яке відсилає читача до чинного терміна, що містить вичерпне пояснення:

kolektivno ávtorstvo -ega -a s avtorstvo dveh ali več avtorjev oz. avtoric pri ustvarjanju kakega dela; *sin.* množno avtorstvo, skupno avtorstvo.

mnóžno ávtorstvo -ega -a s, *zastar.*, *gl.* kolektivno avtorstvo.

skúpno ávtorstvo -ega -a s, *gl.* kolektivno avtorstvo.

Терміни, оцінені як невідповідні, містять умовну позначку **gl.**, яка відсилає читача до правильного чинного й відповідного терміна:

decimalni katalog *neustr.*, *gl.* 1. sistematski katalog 2. UDK-katalog.

Термінів-гіпонімів у словнику нараховано 1271, невідповідних термінів із посиланням на правильний термін — 424, жаргонізмів — 67.

Словник подає і терміни-синоніми, вживання яких у сучасному термінологічному мовленні не рекомендоване. Такі слова містять оцінний маркер *zastarelo*, *nekdaj*, *žargonsko*, *neustrezno*, *kratica*, *okrajšava* і відсилають користувача до більш відповідного й вичерпно визначеного терміна. Укладачі словника дотримувалися такого принципу й для опису синонімічної пари, яку утворюють запозичена й питома лексеми. Такі терміни в бібліотечній справі часто функціонують паралельно. Іншомовні слова спочатку запозичалися із класичних мов, пізніше — з французької, німецької, англійської (*abstrakt* — *izvleček*, *multimedijski* — *večpredstavnosten*). Рідше трапляються синонімічні пари, у яких два слова були б запозиченими (*koda* — *šifra* (I), *obdelava de visu* — *obdelava po avtopsiji*). У синонімічних відношеннях перебувають і застарілі слова, передовсім архаїзми (запозичені чи власне словенські слова), які були витіснені сучасними найменуваннями (*bralnica* — *čitalnica*, *bukve* — *knjiga*) та професійні жаргонізми (*nacionalka* — *nacionalna knjižnica*).

Невідповідні (неправильні) терміни й термінологічні словосполучення містять позначку **neustr.**; їх у словнику 424. Оскільки такі терміни наведено без визначень, позначка **gl.** відсилає користувача до кращого відповідника (*folio paginacija* — *foliacija*). При введенні аббревіатури чи складноскороченого слова відображається тільки повне написання слова, яке визначено в іншій статті, тому ми їх теж можемо вважати термінологічними синонімами (*AIK* — *abecedni imenski katalog*, *izd.* — *izdaja*).

Синонімічні пари утворюють і термінологічні словосполучення-двійники з аббревіатурою в своєму складі. В одному варіанті аббревіатура виступає прикладкою і пишеться через дефіс, що для багатьох становить труднощі на письмі (*tablice UDK* — *UDK-tablice*). Синонімами є також усічені найменування (еліптичні терміни), які наближаються до професійного жаргонізму, тому що при їхньому функціонуванні у фаховому середовищі частина термінологічного словосполучення часто опускається (*šum* — *informacijski šum*).

Синонімічний ряд може складатися не лише з двох, а й трьох та більше термінів і термінологічних словосполучень: *knjižnični fond* — *fond*, *knjižnični sklad*, *knjižnična zaloga*, *knjižnična zbirka*. Рекордсменами в цьому плані є терміни *živa knjižnična zbirka* і *vrednotenje knjižnične zbirke*, які нараховують по 9 і 8 синонімів відповідно, 40 термінів мають 5 синонімів, 23 терміни по 4 синоніми, 84 терміни — по 3, а 310 термінів — по 2 синоніми, хоча синонімічними відношеннями пов'язані переважно пари слів.

3.4.3. Антоніми. Це слова чи найменування з протилежним лексичним значенням, наприклад *deskriptor* — *nedeskriptor*. У професійному мовленні в антонімічні пари часто об'єднуються слова, що вказують на протиставлення у діяльності чи на протилежні характеристики, наприклад *avtorsko delo* — *anonimno delo*. Антоніми зазвичай функціонують парами, проте в антонімічних зв'язках можуть перебувати й більше термінів (*dubleta*, *dvojnica* — *unikat*). Антоніми виражені різними частинами мови — іменниками, дієсловами, прислівниками, прикметниками, але антонімічними вважаються лише слова однієї частини мови. У випадках антонімії протилежне значення переважно є приблизним і не завжди точним; протилежні слова можуть мати відтінки значень, які знижують рівень антонімічності (*original* — *plagiat*). З огляду на це відносні неповні антоніми в словнику найчастіше просто порівнюються, на що вказує позначка *prim.*: *podnaslov* — *nadnaslov*. Загалом у словнику 208 антонімічних посилань.

3.4.4. Графічні скорочення. Це часто вживані слова або словосполучення, які вже впродовж тривалого часу прийнято писати в умовній стандартизованій графічній формі без закінчення. Скорочення зберігають частину слова чи словосполучення, а усічення зазнає їх права частина. На усічення вказує крапка (.), наприклад: *str.*, *pag.*, *broš.*, *us.* [23]. До умовних скорочень відносимо також складноскорочені слова й ініціальні аббревіатури, між складниками яких крапку не ставлять (*stsl. cir.*). Після графічних скорочень часто ставлять крапку, тому вони зазвичай не відмінюються (*itd.*, *etc.*, *tj.*). Багато умовних загальноприйнятих графічних скорочень пишуть без крапки на місці скорочення. Крапку не ставлять також після стандартних скорочених значень метричних мір і символів (*cm*, *cm/s*, *o/m*, *min*), а також після символів, що позначають формати книги (*4°*, *8°*) і сторінок (*r^o*, *v^o*): такі скорочення закінчуються літерою *o* (вона надписана зверху), що вказує на латинське походження слів (*folio*, *recto*). Частини скороченого словосполучення розділяють проміжком (*b. l.*, *loč. pag.*) [21].

У словенському "Словнику бібліотечної термінології" 164 терміни позначені оцінним маркером *okrajš.* (*okrajšava*), що становить понад 2,5% словникового матеріалу. Майже всі ці терміни були зафіксовані в спеціалізованих текстах: правилах каталогізації, міжнародних стандартах для бібліографічного опису окремих видів матеріалу та окремих підручниках. Графічні скорочення в словнику представлені самостійними гаслами з уміщенням у дужках повним написанням; у поясненнях таких скорочень зазначено особливості їх уживання. У разі потреби наведено й термінологічні синоніми (*br. in broš.*, *itd. in etc.*). У випадку абсолютної синонімії семантичний коментар подано в словникових статтях до обох слів (*br.*, *broš.*). Синоніми, що

перебувають у гіпонімічних семантичних відношеннях із вокабулою, не визначаються (*s. a.*), визначення запропоновано лише в словникових статтях до гіперонімічних синонімів (*b. l.*). Установлення гіперонімічних та гіпонімічних синонімічних зв'язків між термінами часто відображає особливості вживання скорочень у зазначений період, що пов'язано, зокрема, й зі змінами в положеннях про правила каталогізації й, відповідно, в практиці каталогізації. Наприклад:

br. okrajš. (broširan) oznaka za broširano vezavo; *sin.* broš.

broš. okrajš. (broširan) oznaka za broširano vezavo; *sin.* br.

broširan -a -o *prid.* 1. ki je v mehki vezavi, npr. broširana izdaja 2. *gl.* br. in broš.

s. a. okrajš. (*lat.* sine anno; brez leta) *gl.* b. l.

b. l. okrajš. (brez leta) v *katalogizaciji* oznaka v bibliografskem opisu, ki pove, da v publikaciji ni navedeno in ni ugotovljeno leto izida; *sin.* s. a.

У випадку запозиченого (зазвичай з латинської мови) графічного скорочення зазначено мову походження терміна, подано повне написання іноземною та словенською мовами (*ca, et al., ibid.*). Наприклад:

et al. okrajš. (*lat.* et alii; in drugi) v *katalogizaciji* oznaka v bibliografskem opisu, ki pove, da je poleg navedenega še več avtorjev; *sin.* in dr.

in dr. okrajš. (in drugi) v *katalogizaciji* oznaka v bibliografskem opisu, ki pove, da je poleg navedenega še več avtorjev; *sin.* et al.

Варіанти графічних скорочень із крапкою або без крапки на місці скорочення подано одразу в заголовному слові (*min* і *min.*, *zvd* і *zvd.*). Кожне графічне скорочення в словнику фактично з'являється двічі: один раз як окреме реєстрове слово, другий раз як посилання, яке подано до реєстрового слова в повному написанні, наприклад:

izd. okrajš. (izdaja) v *katalogizaciji* oznaka v bibliografskem opisu, ki pove, da je opisovana enota izšla v določeni izdaji, npr. 3. *izd.*

izdāja -e ž, 1. v *založništvu* tiskano ali kako drugače razmnoženo delo, kot izide v enkratni nakladi, npr. avtorizirana izdaja, ilustrirana izdaja, luksuzna izdaja; *sin.* edicija ; *prim.* objava, natis 2. *gl.* *izd.*

Виняток у словнику становлять скорочення, які не подають у повному написанні, оскільки терміни в такій формі або не мають сенсу, або не вживаються, наприклад, немає термінів у повному написанні *brez datuma*, *brez kraja* та деяких інших.

Умовними скороченнями зазвичай є іменникові назви, виняток становлять деякі прикметники, що вказують на характеристики матеріалу й тип прошивання (*AV*, *č-b*, *stereo*). Застарілі умовні скорочення подано лише частково (*pomn. izd.*). Вибрані й подані в словнику скорочення вживають передовсім у сфері каталогізації (таких нараховано 123), окремо семантично згруповані слова описують тип матеріалу (*faks.*, *pril.*), указують на фізичний опис одиниці (*cm*, *str.*) та одиниці міри (*cm*, *sek*), формати книги (*4°*, *V8^o*) чи спосіб позначення сторінок, аркушів (*dvoj. pag. f.*), описують сторінки (*r.*, *r^o*), рукопис одиниці (*boh.*, *cir.*), тип прошивання (*broš.*, *us*), спосіб використання некнижкових матеріалів (*o/m*), складники публікації (*dod.*, *tab.*) та окремі її частини (*vol.*, *zv.*), типи документів (*dokt. dis.*, *ms.*), елементи біблі-

ографічного опису (*gl. stv. nasl., samozal.*), слова, які вказують на те, що окремі елементи невідомі (*b. i., s. n.*) тощо. На позначення інвентаризаційної діяльності, крім зазначених, у словнику подано й інші скорочення (*kpl., št.*), окремі з яких вживаються лише в текстах і не мають стосунку до спеціалізованого опрацювання чи опису публікації (*gl., ibid.*).

3.4.5. Аббревіатури. Це слова, які утворилися зі складених усічених початкових частин словосполучення. Наприклад, аббревіатура *AIK* [aíká] утворена з початкових літер твірних основ словосполучення *abecedni imenski katalog*. Ініціальні літери чи усічені склади пишуть великими літерами, частини такого скорочення крапкою не розділяють. Позвукові ініціальні аббревіатури читають, як інші слова (*NUK* [núk]), побуквені аббревіатури читають за назвами літер (з уставними звуками) — *CTK* [ceteká], аббревіатури, утворені з назв літер іншомовного алфавіту, можна читати й за назвами літер іноземної мови (*OCLC* [oceelcé in ousielsí]), проте до "Словника бібліотечної термінології" вони не ввійшли.

У випадку позвукових або поскладових аббревіатур мовець із часом втрачає відчуття того, що слово зазнало аббревіації, й відносить таке складноскорочене слово до звичайних побутових слів, а згодом так його й записує (*cederom*). Складноскорочені слова, утворені з початкових літер власних імен та загальних, пишуться великими літерами, проте ініціальні аббревіатури, що перейшли у фонд загальноновживаних власних чи загальних слів, записуються з великої літери; у випадках ініціальних аббревіатурних найменувань вживаються обидві форми, наприклад *IFLA* і *Ifla*, *NUK* і *Nuk* тощо.

Комбіновані аббревіатури, у яких перша частина є ініціальною, пишуться через дефіс (*MARC-format*, *COM-katalog*), комбіновані аббревіатури, у яких ініціальна аббревіатура стоїть після частини слова, пишуться без дефісу (*format MARC*, *plošča CD-ROM*).

Аббревіатури зазвичай мають рід і відповідно відмінюються, переважно це перша відміна (іменники чоловічого роду з нульовим закінченням — прим. перекл.), окрім випадків, коли аббревіатура закінчується на ненаголошений голосний — *a* (*ODK m*, *IFLA ž*). У "Словнику бібліотечної термінології" біля заголовного слова подано граматичні позначки щодо роду й відміни. Аббревіатури, що не відмінюються, мають позначку (—) (*ADD*, *N*).

Якщо аббревіатура закінчується на приголосний, її закінчення, яке пишеться з малої літери, приєднується дефісом (*CTK CTK-ja*, *NUK NUK-a*). Коли ж аббревіатура закінчується на голосний, цей голосний вважається закінченням і пишеться, як і його відмінкові варіанти, теж з великої літери (*ALA ALE*, *IFLA IFLE*). Відмінкові форми таких назв можна писати як власні імена (*Ifla*, *Ifle*) [21].

У "Словнику бібліотечної термінології" 184 терміни мають оцінний маркер *krat.* (*kratica*), що становить 2,8% зібраного й опрацьованого матеріалу. Деякі аббревіатури представлені як окрема вокабула, в дужках подано повну форму написання; якщо аббревіатура не словенська, зазначено мову її походження. Аббревіатури зазвичай не містять пояснення, а відсилають користувача до вокабули, записаної в повній формі (*CTK gl. Centralna tehniška knjižnica*). Аббревіатури іноземною мовою відсилають до словенської вокабу-

ли, поданої в повній формі; в таких випадках тоді в дужках зазначається повна форма мовою оригіналу (*RAK (nem. Regelung für die alphabetische Katalogisierung)* *gl. Nemška katalogizacijska pravila*). Виняток становлять аббревіатури іноземною мовою, для яких немає чи не використовуються словенські назви; такі аббревіатури визначаються (*DBMS, MARC-format*), що стосується і назв, які не перекладаються (*LISA, OCLC*), і найменувань на позначення окремих носіїв інформації (*CD, LP-plošča*). Пояснюються також словенські позначки стосовно художньої літератури (*C, P, M, L*) і позначки стосовно способу отримання матеріалу (*D, N, O, Z*).

В ініціальних аббревіатурах, що мають два або більше склади, наголос падає переважно на останній склад (*AIK* [aíká], *ISBD(CR)* [iesbedeseér]). Наголос на двох складах знаходимо лише в комбінованих складноскорочених словах із ініціальною аббревіатурою в складі (*LP-plošča* [elpré plôšča]). Позвуків аббревіатури, вживання яких поширене поза сферою професійного мовлення, переходять до складу загальноновживаної лексики й наголошуються згідно з правилами мови (*CIP* [cíp]), незважаючи на те, що часто вони є іншомовними (*COBISS* [kóbis], *OPAC* [ópak]). У випадку комбінованих складноскорочених слів із звуковою аббревіатурою в складі наголос падає на кожен зі складників (*ETÁKSA-kompléks*).

До словника ввійшли словенські аббревіатури (*AIK*) та іншомовні, які, хоча й мають словенський відповідник (словенську аббревіатуру), проте в переважній більшості випадків не вживаються (*OPAC, URL*). У словнику 109 вокабул — це аббревіатури, які походять з англійської мови (сюди зараховано і 9 комбінованих складноскорочених слів, у складі яких є англійська ініціальна аббревіатура *CD* і *DVD* (*CD-R, DVD-RW*), 70 — словенського походження, 3 — французького і 2 — сербського. Зазначені складноскорочені слова побутують у таких професійних чи тематичних відгалуженнях бібліотечної справи: підручники, довідники, тезауруси (*FRBR, RAK*); типи каталогів (*AIK, OPAC*); спілки, передовсім міжнародні (*ALA, ELAG*); інституції та організації (*ARNES, OCLC*); великі словенські та закордонні бібліотеки (*LC, NUK*); позначки для матеріалу з огляду на цільову групу споживачів (*C, P, M, L*); інвентаризаційні позначки з огляду на спосіб отримання матеріалу (*D, N, O, Z*); комп'ютерні формати (*CCF, USMARC-format*); бібліотечні й інші системи (*COBISS, ISDS*); каталоги та інші бази даних (*COBIB, LISA*); управління й користування базою даних (*DBMS, IRS*); бібліотечна діяльність і предмет діяльності (*CIP, ILL*); інформаційні послуги (*RP, SDI*); міжнародні проекти (*UBC, UAP*); бібліотечні матеріали (*PKG*), передовсім електронні (*CD, DVD-R*); системи класифікації, інші системи для позначення змісту (*DDC, LCC, LCSH*), інструменти для роботи зі змістом (*KWAC, KWIC*); найменування, що вживалися раніше (*DBS, DSI*); синонімічні форми запису аббревіатур (*MARC-format, format MARC*); мовні варіанти в словенській та англійській мовах (*FZBZ* і *FRBR, UI* і *AI*); мовні варіанти в інших мовах (*IFLA* і *FIAB*); міжнародні стандарти для бібліографічного опису (*ISBD(A), ISBD(CR)*); міжнародні стандартні номери для ідентифікації окремих типів публікацій (*ISBN, ISMN*) та інші маркери (*BICI, DOI*); бібліотечні системи (*KIS, KISUM*); найменування в галузі комп'ютерних технологій (*ASCII*,

HTML), особливо комбіновані аббревіатури, які містять у складі ініціальну аббревіатуру, що вказує на тип приладів для користування зазначеними електронними засобами (*CD-ROM-enota*); позначення на деяких фізичних носіях (*ADD, LP-plošča*); галузі стандартизації та маркування (*EAN, ISO, SIST*).

3.4.6. Застарілі слова. Щоб дати належну оцінку бібліотечних термінів, укладачі словника послуговувалися маркерами, або позначками – поясненнями, що вказують на нейтральність терміна, подають іншу інформацію про слово, наприклад, позначають граматичну категорію слова, поширеність його у вжитку, ціннісні ознаки слова та рекомендації щодо його вживання. *Zastarelo* (у словнику умовна позначка **zastar.**) – у лексикографії ціннісна характеристика колись поширеного слова чи словосполучення, яке в сучасній літературній мові не вживається. Йдеться про випадки термінологічних найменувань, засвідчені в старих текстах, а в новіших не зафіксовані. Крім того, спеціалісту відомий сучасний відповідник, до якого теж відсилає термінологічний словник.

У багатозначних термінах кожне значення подано під окремим номером; застарілим може бути лише одне зі значень, наприклад, у словах *alfabet, biblioteka* тощо. У сучасній бібліотечній справі такі терміни ще й досі вживають в одному зі значень, де застаріло лише друге, а то й третє значення. До комп'ютерної бази словенського "Словника бібліотечної термінології" ввійшов 101 термін з оцінним маркером *zastarelo (zastar.)*, що становить близько 1,5 % словникового матеріалу. Такі терміни були зафіксовані передовсім у старих текстах, опублікованих до 1970 р. (24 тексти). Деякі з обраних термінів є у складі загальноновживаної лексики, а "Словник словенської літературної мови" ("Slovar slovenskega knjižnega jezika", 1994) (SSKJ) визначає їх як застарілі (*alfabet, bralnica, bukvarna, bukvice, čitatelj*). Сфера функціонування більшості термінів у цьому словнику обмежується лише бібліотечною справою (SSKJ).

Терміни, що ввійшли до бібліотечної термінології з інших мов, можна поділити на три групи. З латинської та грецької збереглися переважно найменування предметів і дій із вивчення історії бібліотечної справи та інформаційних джерел, які в сучасній бібліотечній справі вже не вживають (*bustrofedon, kapsa, rubrikator*), тому в словнику біля них стоїть позначка **nekdej**. Терміни, запозичені безпосередньо (і без критичного осмислення) перш за все з німецької мови і згодом замінені відповідними словенськими (*nominalni katalog, realni katalog, referatni časopis*), марковано *zastarelo (zastar.)*. Англійські слова, які віднедавна надто поширені у сфері комп'ютерних технологій та електронних джерел і часто функціонують поряд із кращими словенськими термінами (*full-text baza, čekiranje, host, trunkacija*), у словнику відображені оцінною позначкою *neustrezno (neustr.)*; те саме стосується найменувань, запозичених із сербської і / або хорватської мов (*kolo*).

Серед термінів із оцінною позначкою *zastarelo* розрізняємо окремі тематичні групи, зокрема терміни на позначення отримання бібліотечних матеріалів (*akcesijska knjiga, repertorij*), назв публікацій (*bukve, izvestje, nebovid*), найменувань каталогів (*akcesijski katalog, alfabetski katalog, realni katalog*), опрацювання матеріалів (*amerikanski format, formalni naslov*), доку-

менталістики (*konspekt, referatni časopis*), сфери комп'ютерних технологій (*palična koda, strojni zapis, strojno čitljiv*). Наведемо кілька прикладів застарілих слів:

brálnica -e ž, *zastar.*, *gl.* čitalnica.

bukvárna -e ž, *zastar.*, *gl.* knjigarna.

bukvárnica -e ž, *zastar.*, *gl.* 1. knjigarna 2. knjižnica (1).

búkve -kev ž, *mn.*, *zastar.*, *gl.* knjiga (1).

búkvice -ic ž, *mn.*, *zastar.*, *gl.* knjiga (1).

3.4.7. Неконвенційний матеріал. Зафіксовані бібліотечні терміни відображають процеси, які відбувались і тривають сьогодні в словенській термінології — термінологічна система словенської мови продовжує розвиватися, словенські терміни утвердилися та ввійшли до вжитку незважаючи на потужний і постійний вплив німецької мови у XIX та XX ст. та засилля англійської спеціалізованої літератури й технічних слів. Нечуваний успіх сучасних технологій вплинув і на розвиток бібліотечної справи, на деяких галузях позначився набагато серйозніше, аніж здається на перший погляд. Ідеться не про місце власне комп'ютерних та комунікаційних технологій у бібліотечній діяльності, цей сегмент охоплюють термінологічні словники відповідної галузі (а їх не бракує, хоча досить важко знайти добрий сучасний та повний словник термінів словенської мови), а про найновіші форми джерел інформації, які надходять до бібліотек як бібліотечний матеріал, що спричиняє поповнення словникового складу в галузі. Це явище не нове, воно існувало ще до появи комп'ютера, проте в меншому обсязі й було не таким значущим для термінології. На позначення матеріалу, для користування яким треба вдаватися до спеціальних допоміжних технічних засобів, яких потребують і бібліотеки, з'явився термін *nekonvencionalno gradivo* (*неконвенційний матеріал*), а разом із ним логічний антонім *konvencionalno gradivo* (*конвенційний матеріал*), якого раніше не було — до того часу увесь матеріал був конвенційним, тобто його можна було опрацьовувати, не вдаючись до спеціальних технічних засобів. Неконвенційним матеріалом вважаємо всі численні носії звуку — від традиційних грамофонних платівок до лазерних дисків, найрізноманітніші відеоносії — від діапозитивів до відеокaset та DVD, зменшені записи конвенційного матеріалу у мікроформах, а також різні комбінації джерел — *audiovideo material* (*аудіовідеоматеріал*). Матеріали в електронній формі, які зараз використовують на комп'ютерах, є найбільшим сегментом, а для лексикографів і найтвердішим горішком. Ідеться про найновіші слова, що з'являються майже щодня з появою нових технічних винаходів, які представляють бібліотечний матеріал, і часто безпосередньо й без критичного осмислення запозичені з англійської мови, передовсім скорочення (наприклад, *CD, CD-RW, DVD*), які вимовляють згідно з правилами словенської мови (*cederóm* а не *sidiróm*), кальковані слова, тобто штучно створені відповідники зі скалькованих словотвірних елементів слова в іноземній мові, що не відповідають духові рідної мови (*zgoščenka*), більш чи менш успішні переклади чи новостворені словенські слова (*nesklenjenotračna kaseta, sklenjenotračna kaseta*), які не мають практичного застосування, оскільки поширенішим є вживання терміна іноземною мовою (*cartridge*).

Словниковий матеріал нараховує близько 300 термінів (що становить 4,6% від усієї кількості зафіксованих слів); при цьому автори не брали до уваги найменувань приладів для демонстрації запису, читання, процесу, опис таких документів та публікацій тощо. У словнику опрацьовано і встановлено семантичний зв'язок між поняттями "neknjižno gradivo" ("некнижковий матеріал") і "nekonvencionalno gradivo" ("неконвенціональний матеріал"), які в ієрархії понять перебувають на вищому щаблі, а також понять "mediji" ("медіа") й "nosilci zapisov" ("носії інформації"). Зважаючи на поширене функціонування різних варіантів та значень [8], важливе місце в довготривалій дискусії посів аналіз уживання багатозначного терміна *fizični nosilec* та синоніма *fizični medij* стосовно більш нейтрального *medij*. У словнику зареєстровано 16 "nosilcev" і "medijev", серед них і "nepopisani medij" з синонімами, що переважно не є бібліотечним матеріалом.

Найбільше труднощів при ідентифікації та номінації завдають бібліотекарям електронні матеріали, які надходять до бібліотек понад двадцять років і які в останні роки все частіше, навіть серйозно, конкурують із традиційними друкованими матеріалами, часом їм частково загрожують. Виникають нові варіанти, форми, що їх номінують нові терміни, які закріплюються у вживанні; словенські терміни часто з'являються із запізненням і впроваджуються вжиток із великими труднощами. Згадаймо знаменитий *CD-ROM* і його довгий шлях до засвоєння, труднощі з вимовою (довго помилково за англійським зразком *sidiróm*), із написанням, відмінюванням (при цьому не треба забувати, що саме це зумовило появу численних синонімів). Сьогодні ще не завершилася словесна війна щодо словенського найменування *zgoščenka*, а слово *plošček* теж не усім подобається¹². У "Словнику словенської літературної мови" (1994) його ще немає (SSKJ), "Великий словник іншомовних слів" ("Veliki slovar tujk", 2002) наводить неологізм *cede* (VST). У словнику вже зафіксовано також слова на позначення деяких нових винаходів, наприклад, *DVD*, хоча без технічних інваріантів (*DVD-R*, *DVD-RW* ipd.) (VST). "Словенський правопис" ("Slovenski pravopis", 2001) подає аббревіатури *CD* і кілька слів з таким коренем, а також слова *cede* і *cedejka*, проте не містить аббревіатуру *DVD* [21]. Велика кількість синонімів є ознакою слабкості терміносистеми, яка не здатна затвердити використання лише одного терміна й відхилити чи обмежити вживання інших, менш відповідних найменувань. І в цьому не можна звинувачувати бібліотечну термінологію, тому що переважно вона переймає терміни з іншої спеціальності, дуже часто зі сфери комп'ютерних технологій, і з неї бере приклад. А приклад не надто добрий.

Іншим джерелом для бібліотечних найменувань могли б бути міжнародні стандарти з бібліографічного опису електронних джерел (ISBD(ER); ISBD(NBM)), проте в цьому джерелі наведено лише кілька прикладів найменувань електронних матеріалів, які і в англійському оригіналі не найкращі. При цьому не треба забувати, що щороку винаходять якийсь новий носій із новою, частково зміненою чи доповненою назвою. Колись популярними

12 Режим доступу: <http://cobiss4.izum.si/scripts/cobiss?id=1416411548158224>.

були різні касети, потім дискети, сьогодні різні види дисків, передовсім оптичних, тепер найновіших, щоразу менших, місткіших та надійніших флеш-накопичувачів (*USB-ključ*), що продукує синонімію, зумовлену поширенням і необмеженим використанням словосполучень із прикметником *laserski* (19) і *optični* (13) та іменниками зі словом на позначення носія *plošča* (17) і *disk* (33).

У словнику трапляються терміни *zvočno gradivo* (аудіоматеріали) і *vizualno gradivo* (відеоматеріали), а також приклади поєднання обох типів, тобто *avdiovizualno gradivo* (аудіовідеоматеріали) й назви на позначення різних видів записів (*mikroposnetek*, *videoposnetek*). Плутанини в самій термінології, можливо, трохи менше, аніж це фіксуємо у випадку електронних носіїв. Помічено, що неконтрольовану синонімію зумовлюють прикметники, які вживають водночас в іноземному та словенському варіантах (*avdio* — *slušni*, *tonski*, *zvočni*), пишуть у повній та скороченій формах (*AV-gradivo*, *avdiovizualno gradivo*). Багато труднощів при найменуванні становить ще досі неточний переклад слова *kaseta*, яке в англійській може бути *cartridge* або *cassette*. Тому автори словника намагалися розрізнити значення слова й на основі цього утвердити терміни *sklenjenotračna kaseta*, *nesklenjenotračna kaseta* чи *kompaktna kaseta*, які в живому мовленні поки що не мають підтримки. Занадто великою видалася кількість термінів, які сьогодні в бібліотечній практиці вже не використовують (*apreturna kartica*, *mikrofilmski žepak*, *ultrafiš*). З'ясувалося, що іноді в різних галузях використовують ті самі терміни (*magnetni trak*, *DVD*, *foto-CD*).

Одним із завдань було визначення обсягу найменувань для окремих видів неконвенційних матеріалів. Наведемо приклади деяких тематичних груп, які знайшли відображення в базі даних “Словника бібліотечної термінології”, зокрема це найменування на позначення різних способів опрацювання й запису аудіоданих (*ADD*, *DDD*), відображень даних (*navpična lega*, *vodoravna lega*), приладів для користування та репродукції (*mikročitalnik*, *mikročitalnik-kopirnik*) чи запису (*CD-zapisovalnik*), видів запису (*analogni zapis*, *digitalni zapis*), процесів запису (*mikrofilmanje*, *digitalizacija*), бази матеріалів (*diskoteka*, *fonoteka*), опису характеристик одиниці (*nemo*, *zvok*, *barve*), її розмірів (*cm*, *palec*), способу відтворення (*o/m*, *sl./sek*), способу використання матеріалів (*arhivska kopija*, *varnostna kopija*), стандартів для їхнього опису (*ISBD(ER)*, *ISBD(NBM)*) та міжнародних стандартних кодів для ідентифікації (*ISAN*, *ISRC*).

4.0. Що далі?

Словник у друкованій та інтернет-версіях є доступним для огляду й наданий фахівцям на розгляд. Праця над словником триває, й автори ставлять перед собою такі завдання: здійснити редагування виданого словникового матеріалу та доповнити його новими термінами або термінами, які не увійшли до попередньої версії (над цим завданням уже працює група лексикографів; у 2010 р. було додано понад 200 термінів із поясненнями та семантичними посиланнями); презентувати словник у фахових колах та внести його до відомих словникових порталів, що полегшить користувачам доступ до словника й користування ним; створити мережевий корпус фахових та

наукових текстів, присвячених бібліотечній справі, який міститиме близько 850 одиниць, опублікованих за останні десять років (уже апробований механізм для створення та використання корпусу є, безперечно, великим досягненням і допомогою в подальшому доповненні словника найновішими словами).

4.1. Перехід на мережевий словниковий портал *Termania*

Зважаючи на те, що інтернет-словники все частіше з’являються на спеціально організованих інтернет-порталах і мають єдиний інтерфейс користувача, автори “Словника бібліотечної термінології” вирішили стати на шлях технологічного координування. Бібліотечна термінологічна комісія та фірма “Amebis”, відома своїми електронними словниками й мовними засобами, подали спільний проект на “Публічний конкурс Міністерства культури Республіки Словенія для фінансування проектів, метою яких є представлення і розвиток словенської мови у 2011 р.”. Цей проект під назвою “Бібліотечний термінологічний словник” на порталі *Termania* був серед обраних для фінансування проектів, спрямованих на поширення вживання словенської мови в інформаційно-комунікативних технологіях.

Уже наявна лексикографічна база планувалася й структурувалася так, щоб дозволити точне й послідовне передавання даних в інші системи, а спеціалізоване програмне забезпечення “Amebis” і вже розвинута платформа portalу з вільним доступом *Termania*¹³ уможливають саме таке передавання. Мережевий словниковий портал фірми “Amebis” з’явився власне з термінологічних потреб, його мета — в одному місці зібрати всі лексикографічні праці, як одномовні, так і багатомовні. Портал *Termania* пропонує приватним підприємцям, групам та організаціям безкоштовні основні механізми для інтерактивного створення та об’єднання усіх лексикографічних праць, а користувачам надає безкоштовний вільний доступ до усієї інформації, зібраної в одному місці, за допомогою єдиного пошукувача за всіма словниковими базами. На порталі вже доступними є декілька важливих словників (наприклад, “Slovar slovenskega knjižnega jezika”, “Slovenski pravopis”, “Presisov večjezični slovar ipd.”). Це передовсім загальномовні словники, тому доречно було б доповнити цей портал якомога більшою кількістю термінологічних словників, попит на які відчувається з боку наукової громадськості. До них належить і “Словник бібліотечної термінології”, який ми б хотіли запропонувати користувачам, надавши водночас доступ до усіх інших баз.

4.2. Створення словенського корпусу текстів із бібліотечної справи

Метою проекту є також створення одномовного спеціалізованого корпусу текстів словенською мовою, які б охопили сферу бібліотечної справи як діяльності, спеціальності та наукової галузі. Завдяки встановленню та підтвердженню вживання окремого терміна й термінологічних словосполучень у сучасних фахових текстах, представлених у корпусі, буде забезпечено якісну платформу для дослідження бібліотечної термінології, її кодифікації та нормування. Доповненням до корпусу буде узгоджувач, який забезпечить

¹³ Режим доступу: <http://www.termania.net/>.

ефективний і пристосований до потреб лексикографічної та термінологічної праці пошук у корпусі й опрацювання результатів такого пошуку. Він допоможе знаходити інформацію за різними критеріями, розподіляти її та статистично опрацьовувати. Пріоритетне завдання — перевірка частотності появи окремого слова в корпусі та проведення статистичних вимірів семантичних відношень між окремими словами для встановлення термінологічних зв'язків. Велике значення матиме можливість відображення слова в контексті, можливість ідентифікації цього тексту та його автора.

У корпус плануємо розмістити близько 850 фахових і наукових бібліотечних текстів, опублікованих у 2000–2010 рр. у фаховому виданні “Knjižnica”, у порадиниках Асоціації бібліотечних товариств Словенії та її секцій, а також подати як окремі тексти довідники, магістерські праці й докторські дисертації. Для опрацювання текстів та їх підготовки до внесення у корпус на персональному комп'ютері буде встановлено програмне забезпечення *EVA*, а корпус у мережі працюватиме за допомогою програми *NEVA*. Ці дві програми розробив др. Прімож Якопин¹⁴, який надавав фахову й технічну допомогу під час комп'ютерного опрацювання словникового матеріалу й у розробленні інтернет-словника; вони використовувалися також під час роботи над “Словником бібліотечної термінології” та його версією в мережі. Інтернет-узгоджувач цього ж автора вже випробуваний, ним користується *Nova beseda*¹⁵ для лексикографічних потреб Інституту словенської мови Франа Рамовша ZRC SAZU. Передбачено також зв'язок з уже наявним пробним корпусом, який складається з 10300 текстових фрагментів із 291 словенських фахових текстів із галузі бібліотечної справи, опублікованих у період до 1999 р.

Метою проекту є створення сучасних механізмів, які б забезпечували ефективну підтримку в справі кодифікації словенської бібліотечної термінології та базувалися б на фіксації й оцінюванні використання термінів у сучасних фахових текстах. Це допоможе Бібліотечній термінологічній комісії якісно доповнювати та поповнювати “Словник бібліотечної термінології”, який вийшов 2009 р., давати ефективні поради з мовних питань та пропонувати судження з поточних термінологічних питань щодо вживання спеціальних слів у бібліотечній справі. Висновки комісії в такому випадку ґрунтувалися б на аналізі значень термінів, проведеному за допомогою узгоджувача, і були б опубліковані у фаховій літературі.

Корпус текстів із узгоджувачем призначений перш за все для роботи та надання висновків Бібліотечної термінологічної комісії — він дасть змогу зафіксувати найновіші тексти й найновіші терміни, які вживаються в галузі, та застосовувати сучасні й ефективні методи. До корпусу, вміщеного в Інтернеті, буде вільний доступ, тому фахівцям для розуміння найновіших спеціальних слів та перевірки термінів у писемному й усному мовленні буде корисною довідка. Ним можуть користуватися студенти, які, вивчаючи бі-

14 Режим доступу: <http://www.jakopin.net/primoz/>.

15 Режим доступу: http://bos.zrc-sazu.si/s_beseda.html.

біліотечну справу, щойно починають знайомитися з мовою термінів. Вільний доступ до корпусу зацікавить також і мовознавців та лексикографів.

Для створення корпусу бібліотечних текстів та оперативного встановлення узгоджувача в Інтернеті будуть проведені такі спеціальні й технічні дії: отримання, архівування та облік текстів (проектом передбачено, що всі тексти будуть в електронному вигляді, тому їх потрібно фізично отримати у видавця й заархівувати для подальшого використання; зробити повний бібліографічний опис, що буде базою для фіксації термінів із зазначенням тексту, автора, джерела та часу публікації; передбачено також бібліографічний список уміщених авторів); перевірка, конверсія та чищення текстів (кожен текст буде перевірений на повноту та можливі непотрібні елементи, які необхідно перед наступними етапами опрацювання видалити — наприклад, анотацію англійською мовою та список використаних джерел; тексти у форматі PDF (а таких найбільше), будуть перетворені у текстовий формат Word RTF та збережені у вихідному робочому архіві); маркування текстів та їхніх частин (кожен готовий текст та його частина (речення) міститимуть свій восьмизначний ідентифікаційний код, який під час наступної роботи та використання корпусу ідентифікуватиме джерело слова, фрази або частини тексту; тексти будуть програмно розбиті на речення); приготування узгоджувача (у базі даних будуть підготовлені списки слів та окремі спеціальні індекси, які вказуватимуть на частотність появи та інші характеристики, наприклад, індекс окремих слів, пар слів тощо; узгоджувач передбачає і можливість пошуку за лемами, тому цей етап маркування корпусу містить і лематизацію для списку приблизно в 7,5 мільйона слів); створення інтернет-сторінки та інтерфейсу користувача (інтернет-сторінка міститиме основні дані про корпус й узгоджувач, алфавітний список розміщених текстів та авторів, указівки щодо користування й просту довідку; інтерфейс користувача дає можливість як простого введення слова / слів і пошук, так і складнішого пошуку).

Проект передбачає створення корпусу з узгоджувачем у 2011 р., а Бібліотечна термінологічна комісія задля вивчення фахового мовлення та регулярного оновлення "Словника бібліотечної термінології" упродовж наступних років доповнюватиме корпус текстів найновішими публікаціями та вибірково деякими важливими давнішими спеціальними текстами, які ще не опрацьовано й не оцифровано.

(ПЕРЕКЛАД ЗІ СЛОВЕНСЬКОЇ Н. ХОРОЗ, М. КЛИМЕЦЬ)

1. Ahlin M. et. al. Slovar sinonimov slovenskega jezika: splošna določila in opis zgradbe slovarskih sestavkov z vzorčno predstavitvijo. — Ljubljana, 2003. — 46 str.
2. Berčič B., Dimec Z., Kanič I. Alfabetarij bibliotekarskih terminov: delovno gradivo. — 2. izd. — Ljubljana, 1997. — 124 f.
3. Berčič B., Dimec Z., Kanič I. Alfabetarij bibliotekarskih terminov: delovno gradivo: [permutirano kazalo]. — Ljubljana, 1993. — 2 zv. — 526 f.
4. Berčič B., Dimec Z., Kanič I. Alfabetarij bibliotekarskih terminov: delovno gradivo. 3. izd. — Ljubljana, 1999. — 162 f.
5. Bibliotekarska terminologija: projekt bibliotekarskih terminoloških slovarjev (projektna dokumentacija). — Ljubljana, 1995. — 18 str.

6. Bibliotekarski terminološki slovar: poskusni snopič. – Ljubljana, 1996. – 84 str.
7. Bibliotekarsko terminološko gradivo [Elektronski vir]: izpisovanje strokovnih besedil: delovno gradivo. – Ljubljana, 1998. 1 CD-ROM.
8. Funkcionalne zahteve za bibliografske zapise. – Ljubljana, 2000. – 123 str.
9. *Gantar P.* Kritični pretres poskusnega snopiča Bibliotekarskega terminološkega slovarja. Jezikoslovni zapiski 3, 1997. – S. 207–219.
10. ISBD(ER): mednarodni standardni bibliografski opis elektronskih virov. – Ljubljana, 2000. – 79 str.
11. ISBD(NBM): mednarodni standardni bibliografski opis neknjižnega gradiva. – Ljubljana, 1997. – 126 str.
12. Islovar. (II. izdaja, © 2001–2007) Slovensko društvo Informatika. URL. – Режим доступа: <http://www.islovar.org/>.
13. *Kanič I.* et al. Angleško-slovenski slovar bibliotekarske terminologije = English-Slovenian dictionary of library terminology. – Ljubljana, 2002. – Dostopno tudi na URL. – Режим доступа: <http://www.arnes.si/~ljnuk4/dictionary/slovenian/index.html>.
14. *Kanič I.* et al. Bibliotekarski terminološki slovar. – Ljubljana (Knjižnica, ISSN 0023–2424; 53(2009), 3–4). – 370 str.
15. *Kanič I.* Bibliotekarska terminologija: Blog. URL. – Режим доступа: <http://terminologija.blogspot.com/>.
16. *Leder Z.* Navodila za izpisovanje terminov (neobjavljeno). – 1989. – 13 str.
17. *Leder Z.* Navodila za pisanje bibliotekarskega terminološkega slovarja (neobjavljeno). – 1993. – 6 str.
18. *Leder Z.* Vrednotenje sinonimov (neobjavljeno). – 2005. – 18 str.
19. *Pleničar B.* Slovenska bibliotekarska bibliografija: 1945–1980: izbor prispevkov iz časopisja in zbornikov. – Ljubljana, 1983. – 171 str.
20. *Pleničar B.* Slovenska bibliotekarska bibliografija: raziskovalna naloga. – Ljubljana, 1986 [i. e.] 1989. – X. – 150, 93, XIII str.
21. Slovenski pravopis. – Ljubljana, 2001. – 1500 str.
22. Termania: prosto dostopni spletni slovarski portal. URL. – Режим доступа: <http://www.termania.net/>.
23. *Toporišič J.* Enciklopedija slovenskega jezika. – Ljubljana, 1992. – 384 str.

СПИСОК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ

VST – Veliki slovar tujk. – Ljubljana, 2006. – 1303 str.

SSKJ – Slovar slovenskega knjižnega jezika. – Ljubljana, 1994. – 1762 str.

Додаток 1. Сто найчастотніших слів у “Словнику бібліотечної термінології”

Zap. št.	Fre.	Beseda	Zap. št.	Fre.	Beseda	Zap. št.	Fre.	Beseda
1.	233	knjižnica	34.	39	format	67.	22	dejavnost
2.	186	knjižničen	35.	39	katalogizacija	68.	22	izposoja
3.	168	zbirka	36.	39	zaloga	69.	22	knjižničar
4.	143	gradivo	37.	38	računalniški	70.	22	medij
5.	124	katalog	38.	38	znak	71.	21	analiza
6.	109	publikacija	39.	36	elektronski	72.	21	disk
7.	107	naslov	40.	35	nacionalen	73.	21	dostop
8.	103	informacijski	41.	34	avtor	74.	21	izraz
9.	100	bibliografski	42.	34	vezava	75.	21	klasifikacija
10.	91	podatek	43.	33	odnos	76.	21	polje
11.	84	bibliografija	44.	32	serijski	77.	21	poseben
12.	78	knjiga	45.	32	standarden	78.	21	stran
13.	72	Izdaja	46.	32	ureditev	79.	20	dokumentacijski
14.	70	informacija	47.	31	vpis	80.	20	izvleček

15.	70	knjižen	48.	30	iskalen	81.	20	jezik
16.	69	Sistem	49.	30	obdelava	82.	20	primaren
17.	67	Zapis	50.	29	besedilo	83.	19	analitičen
18.	62	iskanje	51.	29	list	84.	19	knjižničarka
19.	62	Vir	52.	29	navedba	85.	19	poizvedovanje
20.	57	Delo	53.	29	referenčen	86.	19	tablica
21.	57	podatkoven	54.	29	stvaren	87.	18	blok
22.	54	Tisk	55.	28	glaven	88.	18	element
23.	53	Papir	56.	28	oddelek	89.	18	nasloven
24.	52	številka	57.	27	baza	90.	18	polica
25.	50	Fond	58.	27	knjižničarski	91.	18	retrospektiven
26.	48	dokument	59.	27	uporabnik	92.	18	slovar
27.	48	Ime	60.	25	avtorski	93.	18	strokoven
28.	46	pisava	61.	25	predmeten	94.	17	avtorica
29.	42	Opis	62.	24	čitalnica	95.	17	beseda
30.	42	oznaka	63.	24	kataložen	96.	17	bibliotekarski
31.	42	značnica	64.	24	literatura	97.	17	normativen
32.	40	Izvod	65.	24	območje	98.	17	opomba
33.	39	Enota	66.	24	pravica	99.	17	poizvedba
						100.	17	postavitev

I. KANICH

SLOVENIAN MONOLINGUAL EXPLANATORY "DICTIONARY OF LIBRARY TERMINOLOGY"

The long-term project of the 1st Slovenian monolingual explanatory "Dictionary of Library Terminology" is represented in the paper. Basic processes of word inventory, term extraction and dictionary database modelling are described in detail, and a selection of specific term groups is discussed. The structure and compilation of the Slovenian monolingual specialized text corpus of library science as a potential basis for further scientific linguistic work concludes the paper.

Key words: lexicography, terminology, terminological dictionaries, explanatory dictionaries, electronic dictionaries, library science, information science, LIS, Slovenian language.